

<https://doi.org/10.62405/osiconf.2026.09>

Женченко Марина,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,

ORCID: 0000-0002-7130-4509, e-mail: mizhenchenko@knu.ua

СТРУКТУРНІ РОЗРИВИ В НАУКОВІЙ ВИДАВНИЧІЙ ЕКОСИСТЕМІ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

АНОТАЦІЯ. *Мета.* Виявити структурні розриви в українській науковій видавничій екосистемі та визначити їх значення для розвитку дослідницької інфраструктури. *Методи.* Застосовано системний і структурно-функціональний підходи та вторинний аналіз результатів попередніх досліджень організаційних моделей, видавничих практик і дистрибуційної інфраструктури українських та європейських університетських видавництв. Аналітичною рамкою слугувала розроблена М. Женченко структурно-функціональна модель глобальної наукової видавничої екосистеми. *Результати.* Виявлено структурну асиметрію української наукової видавничої екосистеми, що проявляється в трьох взаємопов'язаних розривах: інституційно-координаційному, інфраструктурно-дистрибуційному та розриві цифрової інтероперабельності. Встановлено, що вони концентруються передусім на мезорівні екосистеми, обмежуючи безперервний рух наукового контенту і метаданих. *Висновки.* Подолання структурних розривів потребує посилення інституційної координації, розвитку спільної цифрової та сервісної інфраструктури, цифрової дистрибуції та інтероперабельності локальних ресурсів із глобальною інфраструктурою наукової комунікації.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бібліотечне видавництво; відкрита наука; дослідницька інфраструктура; інтероперабельність. наукова видавнича екосистема; наукова комунікація; цифрова дистрибуція.

ВСТУП. Цифрова трансформація наукової комунікації та поширення принципів відкритої науки (Yaroshenko et al., 2022) змінюють не лише технології редакційно-видавничої підготовки й оприлюднення результатів досліджень, а й саму архітектуру наукової видавничої діяльності. Традиційна лінійна модель руху наукового контенту від автора через видавця та бібліотеку до читача поступається мережевій моделі, у якій взаємодія між видавцями, агрегаторами, бібліотеками та читачами має циклічний характер: читач у дослідницькому середовищі водночас виступає творцем нового наукового контенту, а його споживання стає передумовою створення, публікування та поширення нового знання (McGuire та ін., 2017).

За такого підходу наукову видавничу екосистему доцільно розглядати не як сукупність окремих інституцій, а як динамічну мережу акторів, цифрових платформ, сервісів та інфраструктурних елементів, ефективність функціонування якої залежить від відкритості й безперервності видавничого циклу.

Аналіз різних підходів у науковому дискурсі до визначення структури, основних акторів і взаємозв'язків у науковій видавничій екосистемі зарубіжних університетів (Engwall, 2024; Fyfe та ін., 2017; He, 2024; Joshi та ін., 2024; McGuire та ін., 2017) дав нам змогу розробити структурно-функціональну модель наукової видавничої екосистеми університету, що охоплює три взаємопов'язані рівні: макросередовище регулювання й оцінювання; мезосередовище інфраструктури та дистрибуції; мікросередовище створення, валідації та споживання знань (Zhenchenko, 2026).

Ефективність такої системи визначається не лише наявністю відповідних акторів, а насамперед якістю функціональних зв'язків між ними. На рівні макросередовища наукової видавничої екосистеми діють регуляторні органи, грантодавці й наукові фонди, наукометричні бази даних та професійні спільноти. Рівень мезосередовища представлений видавництвами, науковими бібліотеками,

агрегаторами цифрового наукового контенту, дистриб'юторами електронних книг та провайдерами інфраструктури відкритого доступу. На рівні мікросередовища взаємодіють автори, редакційні колегії, наукові редактори, рецензенти та читачі.

МЕТОДИ. Дослідження ґрунтується на системному та структурно-функціональному підходах. Аналітичною рамкою слугує розроблена нами раніше структурно-функціональна модель наукової видавничої екосистеми університету (Zhenchenko, 2026).

Для виявлення структурних розривів застосовано вторинний аналіз результатів попередніх досліджень авторки та співавторів щодо функціонування української науково-видавничої екосистеми. Зокрема, використано результати порівняльного аналізу європейських та українських університетських видавництв, їхніх організаційних моделей, практик видання журналів і монографій та екосистем цифрової дистрибуції (Zhenchenko et al., 2025).

Отримані раніше результати було розглянуто крізь призму структурно-функціональної моделі за принципом «функція — механізм її реалізації — ступінь функціональної повноти — структурний розрив». Для визначення напрямів подолання виявлених розривів використано також положення дорожньої карти цифрових і соціально-економічних трансформацій інституцій для інтеграції української наукової видавничої екосистеми до Європейського дослідницького простору (Bedyukh et al., 2026).

РЕЗУЛЬТАТИ. Результати вторинного структурно-функціонального аналізу свідчать, що головною особливістю української наукової видавничої екосистеми є не відсутність її основних акторів, а нерівномірність розвитку функціональних зв'язків між ними.

В Україні функціонують університетські видавництва та редакційно-видавничі відділи, редакції наукових журналів, наукові бібліотеки, інституційні репозитарії, системи відкритого доступу та інші компоненти цифрової наукової інфраструктури. Водночас зіставлення їх функцій із глобальною структурно-функціональною моделлю виявляє структурну асиметрію: відносно сформовані механізми створення, редакційно-видавничої підготовки та оприлюднення наукового контенту не завжди доповнюються настільки ж розвиненими механізмами його дистрибуції, агрегування, глобального поширення та повторного використання.

В українських університетах переважають традиційні організаційні моделі видавничої діяльності, тоді як бібліотечна модель видавництва представлена поодинокими прикладами (Kolesnykova, 2019). Водночас саме модель Library Publishing може поєднувати видавничі процеси з підтримкою відкритого доступу, метаданих, DOI, Creative Commons, репозитаріїв та інтеграцією цифрових видань у глобальні інформаційні системи (Betz та ін., 2025).

Інституційно-координаційний розрив. Важливим структурним розривом є недостатність координації між різними акторами наукової видавничої екосистеми на інституційному рівні. Це проявляється не у відсутності необхідних акторів, а в недостатності сталих механізмів координації їхніх функцій і відповідальності. Це можна простежити, наприклад, у ситуації, коли створення видання, управління його метаданими, реєстрація DOI, розміщення в репозитарії, довготривале збереження, забезпечення відкритого доступу та подальше поширення виконуються різними структурними підрозділами однієї організації чи навіть різними організаціями як окремі, часто не скоординовані між собою, операції, а не як взаємопов'язані етапи єдиного видавничого процесу. За такої організації університет може мати видавництво (видавничо-поліграфічний центр чи редакційно-видавничий відділ), редакції наукових журналів на факультетах (в інститутах), наукову бібліотеку, репозитарій і необхідні цифрові сервіси, але функціональні зв'язки між ними залишаються слабкою ланкою екосистеми. Подолання цього розриву, відповідно, потребує не обов'язкового організаційного об'єднання структурних підрозділів, а чіткого визначення спільних процесів, розподілу відповідальності та забезпечення дієвих механізмів постійної ефективної взаємодії.

Інфраструктурно-дистрибуційний розрив. Найбільш виразно структурна асиметрія проявляється на рівні мезосередовища наукової видавничої екосистеми — інфраструктури та дистрибуції. Саме актори цього рівня забезпечують редакційно-видавничу підготовку, канали поширення, цифрову інфраструктуру, навігацію, збереження та індексацію наукового контенту, виступаючи сполучною ланкою між творцями наукового знання та читачами.

Функціональне значення агрегаторів у глобальній екосистемі полягає не лише у доставлянні цифрового наукового контенту, а й у роботі з метаданими, забезпеченні взаємодії видавців і бібліотек та створенні інструментів для пошуку й підвищення видимості наукових видань (McGuire et al., 2017).

Аналіз українських університетських видавництв (видавничих організацій) показав, що «екосистема дистрибуції формується переважно навколо власних ресурсів і внутрішніх академічних потреб, а не на комерційному книжковому ринку. Продажі через великі мережі — Yakaboo, Книгарню Є, Букву, Книголенд або КСД — мають поодинокий характер та обмежені окремими навчальними посібниками чи підручниками. Онлайновий продаж друкованих видань реалізують через власні сайти незначна кількість українських університетських видавців: видавництво Національного університету «Львівська політехніка», Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», видавництво МАУП, видавництво Українського Католицького Університету» (Zhenchenko et al., 2025). Електронні монографії переважно поширюються як PDF-файли у відкритих інституційних репозитаріях, присутність у національних і міжнародних каналах цифрової дистрибуції залишається обмеженою. Така практика сприяє відкритому доступу, проте сама по собі не створює повноцінної екосистеми цифрової дистрибуції наукового контенту.

Отже, йдеться про інфраструктурно-дистрибуційний розрив між локальним створенням та оприлюдненням контенту, з одного боку, і його системною глобальною дистрибуцією, виявленням та повторним використанням — з іншого.

Розрив цифрової інтероперабельності. У розвинених моделях університетської наукової видавничої екосистеми цифрова інфраструктура функціонує як система взаємопов'язаних видавничих, бібліотечних, репозитарних та зовнішніх інформаційних сервісів. Показовим прикладом є Berlin Universities Publishing — спільне академічне видавництво чотирьох установ Berlin University Alliance, підтримуване їхніми університетськими бібліотеками. Використання DOI, ORCID і ROR, відкритих машинозчитуваних метаданих та стандартизованих інтерфейсів забезпечує рух інформації про видання між видавничими платформами, університетськими репозитаріями та зовнішніми сервісами; зокрема, книги BerlinUP зберігаються в репозитарії DepositOnce, архівуються Німецькою національною бібліотекою та представлені через DOAB й інші бібліографічні й пошукові системи. В Україні окремі компоненти цифрової інфраструктури також функціонують, однак їх наявність ще не забезпечує аналогічної інтегрованості на рівні взаємодії видавців, редакцій і наукових бібліотек. На ширшому рівні національної дослідницької інфраструктури створення та розвиток Національної електронної науково-інформаційної системи URIS спрямовано на розв'язання проблеми фрагментації наукових даних між окремими інформаційними ресурсами та необхідність їх стандартизації й інтеграції (Shapovalov et al., 2025). Водночас URIS агрегує інформацію про дослідницьку діяльність та її результати, зокрема публікації й дослідницькі дані, але не виконує функцій цифрової інфраструктури для наукової видавничої екосистеми, яка забезпечувала б інтегровану взаємодію видавців, редакцій наукових фахових періодичних видань, наукових бібліотек, репозитаріїв, агрегаторів і дистриб'юторів.

Напрями подолання структурних розривів. Подолання виявлених розривів потребує переходу від розвитку окремих інституційних ресурсів до формування взаємопов'язаної відкритої наукової видавничої інфраструктури. Перспективними напрямками є посилення інституційної координації, розвиток консорціумних і бібліотечних моделей видавничої діяльності, стандартизація метаданих, використання сталих ідентифікаторів, розвиток машинно-читабельних форматів та інтеграція

локальних ресурсів у глобальну інфраструктуру відкритої науки (Bedyukh et al., 2026; Zhenchenko, 2026).

Особливого значення набуває консорціумна модель видавничої діяльності, яка дає змогу об'єднувати фінансові, технологічні та кадрові ресурси університетів і створювати спільні видавничі та інфраструктурні сервіси. У ширшій перспективі саме інституційна кооперація та розвиток спільної інфраструктури мають стати одним із механізмів інтеграції української наукової видавничої екосистеми до Європейського дослідницького простору (Bedyukh et al., 2026).

ВИСНОВКИ. Зіставлення результатів попередніх емпіричних досліджень української наукової видавничої екосистеми зі структурно-функціональною моделлю, розробленою на базі аналізу міжнародного досвіду, дає підстави зробити висновок, що структурні розриви в українській науковій видавничій екосистемі концентруються передусім на рівні мезосередовища — інфраструктури та дистрибуції.

Це не означає відсутності проблем на макро- або мікрорівнях. Проте саме мезорівень забезпечує функціональний зв'язок між створенням та валідацією знання, з одного боку, і його поширенням, доступністю, використанням та оцінюванням — з іншого.

Отже, українську модель доцільно характеризувати як структурно асиметричну: наявність значної кількості локальних акторів та ресурсів не супроводжується рівнозначним розвитком горизонтальної інфраструктури, яка об'єднувала б їх у цілісну екосистему.

Такий висновок корелює з позицією Асоціації Європейських університетів (European University Association), відповідно до якої проблеми сучасної системи наукової комунікації мають системний характер і потребують співпраці університетів, академічних організацій, грантодавців та інших учасників для розвитку спільних політик, горизонтальних сервісів та інфраструктури (*Reclaiming academic ownership of the scholarly communication system: Challenges and opportunities for universities*, 2025).

Виявлені структурні розриви є викликом для розвитку ефективної дослідницької інфраструктури України, оскільки вони порушують функціональну безперервність між створенням наукового знання та його введенням у систему наукової комунікації. Недостатня координація між інституційними акторами ускладнює формування наскрізних процесів управління науковим контентом, нерозвиненість інфраструктури дистрибуції обмежує його поширення й виявлення поза локальним інституційним середовищем, а недостатня цифрова інтероперабельність перешкоджає безперервному обміну контентом і метаданими між видавничими, бібліотечними та іншими інформаційними системами. Отже, розвиток дослідницької інфраструктури має охоплювати не лише інфраструктуру створення та зберігання результатів досліджень на рівні дослідника, а й наукову видавничу інфраструктуру, що забезпечує оприлюднення, дистрибуцію та інтеграцію наукового контенту в глобальне середовище наукової комунікації.

ФІНАНСУВАННЯ: Підготовлено в межах проєкту «Теоретичні засади гармонізації редакційних практик українських наукових видань із міжнародними стандартами для конкурентоспроможної інтеграції України до європейського простору відкритої науки» за грантової підтримки НФДУ НДР № 26ГФ013-02 та виконання завдань в межах грантової угоди від 02 березня 2026 року № 132.03/0192.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Bedyukh, O., Zhenchenko, M., Naumova, M., & Kharlamova, G. (2026). Roadmap for digital and socio-economic transformations of institutions for effective integration of the Ukrainian scientific publishing ecosystem into the European Research Area (2026–2030). Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.22797197>
- Betz, S., Uhl, E., & Nason, M. (2025). Low-Key Load-Bearing: Defining the National Role of Canada's Library Publishing Programs. *The Canadian Journal of Information and Library Science*, 48(1), 70–90. <https://doi.org/10.5206/cjils-rcsib.v48i1.22132>

- Engwall, L. (2024). Academic Publishing in Modern Society. *European Review*, 32(S1), S7–S27. <https://doi.org/10.1017/S1062798724000061>
- Fyfe, A., Coate, K., Curry, S., Lawson, S., Moxham, N., & Røstvik, C. M. (2017). Untangling Academic Publishing: A history of the relationship between commercial interests, academic prestige and the circulation of research. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.546100>
- He, C. (2024). Digital Publishing and the New Academic Ecosystem: An ANT Approach to the Recent Disputes over a Chinese Journal Database Giant. *European Review*, 32(S1), S108–S123. <https://doi.org/10.1017/S1062798723000571>
- Joshi, P. B., Churi, P. P., & Pandey, M. (Ред.). (2024). *Scientific Publishing Ecosystem: An Author-Editor-Reviewer Axis*. Springer Nature Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-97-4060-4>
- Kolesnykova, T. O. (2019). The Role of Libraries as Publishers in the Open Education Landscape: Reflecting Modern World Practice of Open Textbooks. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*, 4, 88–99. https://doi.org/10.15802/unilib/2019_187423
- McGuire, H., Anthony, B., Wake Hyde, Z., Ashok, A., Bjarnason, B., & Mays, E. (2017). An Open Approach to Scholarly Reading and Knowledge Management. Exploring Scholarly Reading through Publisher, Librarian, and Reader Perspectives. Rebus Foundation. <https://press.rebus.community/scholarlyreading/>
- Reclaiming academic ownership of the scholarly communication system: Challenges and opportunities for universities. (2025, червень 5). European University Association. <https://www.eua.eu/publications/briefings/reclaiming-academic-ownership-of-the-scholarly-communication-system.html>
- Shapovalov, Y., Shapovalov, V., Rudakova, T., Rybalko, Y., & Vasylenko, A. (2025). System of the scientific registers: recommendation for development of the URIS. *Open Science and Innovation*, 2, 33-45 <https://doi.org/10.62405/osi.2025.02.03>
- Yaroshenko, T., Serbin, O., & Yaroshenko, O. (2022). Open Science: The Role of Universities and Libraries in Modern Changes in Scientific Communication. *Digital Platform: Information Technologies in Sociocultural Sphere*, 5(2), 277—292. <https://doi.org/10.31866/2617-796X.5.2.2022.270132>
- Zhenchenko, M. (2026). Structural and functional model of the university scientific publishing ecosystem: Main actors and relationships in the global publishing environment. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.21380655>
- Zhenchenko, M., Dunayevska, O., & Bedyukh, O. (2025). University publishing in the scientific publishing ecosystem of a modern university: European experience and ways of transformation in Ukrainian realities. In *The ecosystem of Ukrainian scientific publishing: Harmonization of practices with international standards: Monograph*. In 3 parts. Part 2. Organizational, legal and economic challenges for publications in the scientific publishing ecosystem (pp. 6–27). VOC «Kyiv University <https://doi.org/10.17721/978-966-933-362-9>

Zhenchenko Maryna,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
ORCID: 0000-0002-7130-4509, e-mail: mizhenchenko@knu.ua

STRUCTURAL GAPS IN UKRAINE'S SCHOLARLY PUBLISHING ECOSYSTEM: CHALLENGES FOR RESEARCH INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT

ABSTRACT. Aim. To identify structural gaps in Ukraine's scholarly publishing ecosystem and determine their implications for research infrastructure development. **Methods.** The study applies systems and structural-functional approaches and a secondary analysis of previous research on organisational models, publishing practices, and the distribution infrastructure of Ukrainian and European university presses. A structural-functional

model of the scholarly publishing ecosystem developed by M. Zhenchenko provides the analytical framework. **Results.** The analysis reveals a structural asymmetry in Ukraine's scholarly publishing ecosystem, manifested in three interconnected gaps: an institutional coordination gap, an infrastructure and distribution gap, and a digital interoperability gap. These gaps are concentrated primarily at the meso level of infrastructure and distribution, limiting the continuous flow of scholarly content and metadata. **Conclusions.** Addressing these structural gaps requires stronger institutional coordination, shared digital and service infrastructure, improved digital distribution, and interoperability between local resources and the global scholarly communication infrastructure.

KEYWORDS: digital distribution; interoperability; library publishing, open science; research infrastructure; scholarly communication; scholarly publishing ecosystem.